

Handlingsplan för Sidas arbete mot könsrelaterat våld 2008–2010

Innehåll

1. Bakgrund och uppdrag	5
2. Könrelaterat våld och svenskt utvecklingssamarbete	7
2.1 Befintligt juridiskt och policyramverk mot könrelaterat våld.....	7
2.2 Sidas arbete mot könrelaterat våld.....	8
3. Könrelaterat våld: definitioner	9
3.1 Könrelaterat våld på grund av skadliga traditionella eller kulturella sedvänjor.....	10
3.1.1 <i>Kvinnlig könsstämpling</i>	10
3.1.2 <i>Våld i hederns namn</i>	10
3.2 Våld mot homosexuella, bisexuella och transpersoner	11
3.3 Sexuella övergrepp i konflikt- och postkonfliktsituationer	12
3.4 Våld i hemmet	12
3.5 Andra former av könrelaterat våld.....	13
4. Ingångar i utvecklingssamarbetet för att bekämpa könrelaterat våld	14
4.1 Bekämpande av könrelaterat våld är Avgörande för fattigdomsreducering.....	14
4.2 Könrelaterat våld är ett brott mot de mänskliga rättigheterna.....	15
4.3 Bekämpande av könrelaterat våld är nödvändigt för att stoppa spridningen av hiv.....	15
4.4 Bekämpande av könrelaterat våld är en viktig förutsättning för att skydda och främja sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter	16
5. Mål och aktiviteter under handlingsplans-perioden	17
5.1 Det övergripande målet.....	17
5.2 Delmål 1: Förebyggande åtgärder, juridiska åtgärder samt service och vård till offer för/överlevare av könrelaterat våld i Sidas samarbetsländer har ökat och blivit bättre.	18
5.3 Delmål 2: Medvetenheten och graden av åtagande för att minska det könrelaterade våldet i samarbetsländerna har ökat.....	19

5.4 Delmål 3: Kunskaperna om könsrelaterat våld, dess orsaker och uttryck har ökat bland Sidas nyckelpersonal och genomförande partner.	19
6. Ansvar, finansiering och uppföljning	20
Bilaga Rekommendationer	21

Utgiven av Sida 2007

Avdelningen för demokrati och social utveckling

Författare: Jämställdhetssekretariatet

Tryckt av Edita Communication AB, 2007

Artikelnummer: SIDA38656sv

Denna publikation kan laddas hem/beställas från www.sida.se/publikationer

1. Bakgrund och uppdrag

Det övergripande syftet med svenskt utvecklingssamarbete är att bidra till att skapa förutsättningar som gör det möjligt för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor. Könrelaterat våld underminerar både social och ekonomisk utveckling och individers förmåga att förverkliga sina rättigheter och möjligheter under redan ansträngda förhållanden.

FNs generalsekreterares rapport *In-depth study* on all forms of violence against women konstaterar att könrelaterat våld är ett universellt problem som finns i alla länder, religioner och samhällsklasser. Våldet är en genomgripande kränkning av de mänskliga rättigheterna och utgör ett avgörande hinder för att uppnå jämställdhet. Det är också ett allvarligt hot mot demokratisk utveckling och folkhälsa – särskilt sexuell och reproduktiv hälsa – och ett stort hinder när det gäller att bekämpa hiv/aids och uppnå en hållbar utveckling. FN-rapporten säger uttryckligen att “mäns våld mot kvinnor framkallas av sociokulturella attityder och våldskulturer i alla delar av världen, särskilt av normer om kontrollen av kvinnors reproduktion och sexualitet”.¹

I regleringsbrevet för 2007 angav regeringen: “Sida skall senast den 30 september 2007 inkomma med en handlingsplan för det konkreta arbetet med att följa upp slutsatserna och förslag från dels kartläggningssrapporten² om Sida-insatser som syftar till att bekämpa könrelaterat våld, dels FN:s generalsekreterares rapport om våld mot kvinnor från oktober 2006. Handlingsplanen skall omfatta olika former av könrelaterat våld, men särskild hänsyn till bekämpning av kvinnlig könsstympning, våld mot homo-, bisexuella samt transpersoner, sexuella övergrepp i konflikt- och post-konfliktsituationer, våld i hemmet samt våld i hederns namn”.

¹ United Nations (2006), “In-depth study on all forms of violence against women, Report of the Secretary General” [Djupgående studie av alla former av våld mot kvinnor, Generalsekreterares rapport], sid. 29, (kallas “FN-rapporten om våld mot kvinnor” i texten), <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/SGstudyvaw.htm>, 2007-08-06.

² Peck, Lennart (2006), “Review of Sida’s work against gender-based violence” [Kartläggning av Sidas arbete med könrelaterat våld], (kallas “Sidas Kartläggning” i texten).

Det övergripande målet för denna handlingsplan är att bidra till en minskning av könsrelaterat våld samt främja rättigheter och ekonomiskt och politiskt inflytande för dem som utsätts för detta våld – huvudsakligen kvinnor och flickor – i Sidas samarbetsländer och i humanitärt bistånd.

Delmålen är att öka och förbättra (i) förebyggande åtgärder, (ii) juridiska åtgärder samt (iii) service och vård till offer för/överlevare av könsrelaterat våld i samarbetsländerna. För att uppnå detta måste medvetenheten och graden av åtagande för att minska könsrelaterat våld i samarbetsländerna öka. För detta ändamål måste nyckelpersonal inom Sida och genomförande partnerorganisationer förbättra kunskapen om könsrelaterat våld, dess orsaker och konsekvenser.

2. Könslaterat våld och svenskt utvecklingssamarbete

2.1 Befintligt juridiskt och policyramverk mot könsrelaterat våld

I FN-konventionen om avskaffande av diskriminering mot kvinnor (CEDAW)³ står det att alla parter skall avskaffa all diskriminering mot kvinnor. Detta utvecklades vidare i Beijing Platform for Action, i vilken ett av de identifierade strategiska handlingsområdena är förebyggande och avskaffande av våld mot kvinnor och flickor.⁴ FNs barnkonvention (CRC)⁵ slår fast att alla barn skall skyddas mot sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen definierar en del former av sexuellt våld som brott mot mänskligheten och som krigsförbrytelser.⁶

Flera regionala organ har antagit bindande instrument som förbjuder våld mot kvinnor. Protokollet om kvinnors rättigheter till Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter⁷, den interamerikanska konventionen om att förebygga, bestraffa och utrota våld mot kvinnor ”Belem do Pará-konventionen”⁸, konventionen av den sydasiatiska sammanslutningen för regionalt samarbete om att förebygga och bekämpa människohandel med kvinnor och barn för prostitution⁹ samt policydokument som Europarådets rekommendation nr 5 (2002)¹⁰ – alla innefattar en försäkran om skyldigheten att skydda kvinnor och flickor och göra slut på våldet.

Sveriges Politik för Global Utveckling understryker behovet av att bekämpa könsrelaterat våld: ”Föreställningar om kvinnor och barn som underordnade männen och rättslösa och därmed lovliga offer för våld och utnyttjande, måste motverkas. /.../ Analyser och insatser måste

³ CEDAW antogs 1979 av FNs generalförsamling och trädde i kraft 1981, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>, 2007-08-06.

⁴ Pekingdeklarationen, FNs fjärde kvinnokonferens, 1995, <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>, 2007-08-13.

⁵ FNs barnkonvention antogs 1989 av FNs generalförsamling och trädde i kraft 1990, <http://www.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>, 2007-08-13.

⁶ Romfördraget antogs 1998 och trädde i kraft 2002, <http://www.un.org/law/icc/index.html>, 2007-09-05.

⁷ Antagen 2003, trädde i kraft 2005, http://www.achpr.org/english/_info/women_en.html, 2007-09-05.

⁸ Antagen 1994, trädde i kraft 1995, <http://www.oas.org/cim/English/Convention%20Violence%20Against%20Women.htm>, 2007-09-05.

⁹ Antagen 2002, har ännu ej trätt i kraft, <http://www.saarc-sec.org/old/freepubs/conv-trafficking.pdf>, 2007-09-05.

¹⁰ Antagen 2002, [http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/05_violence_against_women/003_Rec\(2002\)05.asp](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/05_violence_against_women/003_Rec(2002)05.asp), 2007-09-12.

göras inom varje specifikt område, såsom könsbaserad diskriminering, våld mot kvinnor och flickor samt sexuella och reproduktiva rättigheter /.../”¹¹ Riktlinjerna i Sveriges strategi *Fattigdom och människohandel* (2003) sätter upp prioriteringar och åtgärder för att bekämpa den särskilda form av könsrelaterat våld och brott som utgörs av människohandel, och *Sveriges handlingsplan för genomförandet av FNs säkerhetsråds resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet* (2006) innehåller åtgärder som ska stärka juridiska system och skydda kvinnor och flickor från könsrelaterat våld i konflikt- och post-konfliktsituationer.

I maj 2006 antog riksdagen en ny jämställdhetslag, vars huvudmål är att ”kvinnor och män skall ha samma möjligheter att forma samhället och sina egna liv”. Ett av de fyra delmålen är: “Mäns våld mot kvinnor skall upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar skall ha samma rättigheter och möjligheter till fysisk integritet.”¹²

Sidas *policy för främjande av jämställdhet mellan könen* lyfter fram det könsrelaterade våldet och fastställer att “Sida skall stödja arbetet med att säkerställa kvinnors och barns rätt till fysisk integritet” och att “/.../ Sida skall uppmärksamma kvinnors och mäns, flickors och pojkars särskilda behov [i konfliktssituationer] – genom att exempelvis stärka kvinnors deltagande i fredsprocesser och främja förändringar av samhällsnormer som påverkar könsrelaterat våld”.¹³

2.2 Sidas arbete mot könsrelaterat våld

2006 beställde Sida en studie av sina pågående projekt för bekämpande av könsrelaterat våld. *Review of Sida's work against gender-based violence* identifierade 66 pågående Sidafinansierade insatser, definierade som insatser med det uttalade målet att bekämpa könsrelaterat våld. Det finns även ett antal insatser, i vilka bekämpande av könsrelaterat våld inkluderats som en “aspekt” eller ett “tema”. I några fall ingick könsrelaterat våld även som en del av en dialog.

Kartläggningens slutsats är att Sida borde tydliggöra sin användning av konceptet könsrelaterat våld, då det framkom att det har olika betydelse för olika personer. Kartläggningen framhåller också att Sida saknar en policy för könsrelaterat våld, ett dokument som fastställer ett enhetligt förhållningssätt eller en strategi.

Kartläggningen framhåller vidare att det kommer att krävas arbete på bred front för att bekämpa det könsrelaterade våldet. Behovet av kontextualisering understryks också och Sida utmanas att reflektera över hur och när bekämpande av könsrelaterat våld bäst kan integreras i bredare program och när det finns behov av mer fokuserat agerande. Kartläggningen föreslår att Sidas roll som finansär, analytiker och dialogpartner stärks i bekämpandet av det könsrelaterade våldet. Slutligen rekommenderar kartläggningen att de aktuella svårigheterna för systematisk uppföljning åtgärdas.

¹¹ Regeringskansliet (2003), “Gemensamt ansvar: Politik för Global Utveckling”, sid. 25.

¹² Prop. 2005/06:155 “Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken”. <http://www.regeringen.se/sb/d/3208,2007-08-06>.

¹³ Sida (2005), “Policy Promoting Gender Equality in Development Cooperation” [Policy för främjande av jämlikhet mellan könen i utvecklingssamarbete], sid. 9.

3. Könslaterat våld: definitioner

Det finns inte någon enskild internationellt vedertagen definition av könslaterat våld per se. CEDAW definierar könslaterat våld som "våld som riktas mot en kvinna på grund av att hon är kvinna eller som drabbar kvinnor på ett oproportionerligt sätt".¹⁴ FN-deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993) använder uttrycket "könslaterat våld" som en del av definitionen av "våld mot kvinnor".¹⁵ UNIFEM uppger att "Könslaterat våld kan definieras som: våld som innefattar män och kvinnor, där kvinnan vanligtvis är offret och som härrör från ojämlika maktförhållanden mellan män och kvinnor".¹⁶

Kvinnor och flickor är i ojämeförlik majoritet bland dem som utsätts för könslaterat våld. En tredjedel av alla kvinnor och flickor i världen bedöms ha blivit utsatta för våldtäkt eller fysiskt våld av något slag, åtminstone en gång under sin livstid¹⁷, och mycket av detta våld begås med straffrihet. Barn med funktionshinder, särskilt flickor, utsätts ofta för kroppslig bestraffning och sexuellt våld, även i skolor och andra institutioner, både av jämnåriga och av manliga lärare och andra myndighetspersoner. Pojkar och män kan bli utsatta för könslaterat våld, exempelvis under konflikter, genom våldtäkt. Under fredstid är män och pojkar som inte anpassar sig till de föreskrivna normerna för könsidentitet och sexualitet i riskzonen. Enligt en WHO-studie 2002 är det män som är förövare i 90–95% av alla våldsfall.¹⁸ Det framgår tydligt att könslaterat våld i första hand handlar om mäns våld mot kvinnor och flickor. Det bör också noteras att olika former av könslaterat våld ofta är sammanlänkade med varandra.

¹⁴ CEDAW, Allmän rekommendation nr 19, 1992.

¹⁵ FN-deklarationen definierar våld mot kvinnor som: "varje könslaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande vare sig det sker offentligt eller privat". <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, 2007-08-06.

¹⁶ UNIFEMs faktablad nr 5 om könslaterat våld, <http://www.unifem-eseasia.org/resources/factsheets/UNIFEMSheet5.pdf>, 2007-08-06.

¹⁷ WHO (2002), "World report on violence and health" [Världsrappport om våld och hälsa], citerad av Regeringskansliet (2005), "Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet", sid. 31.

¹⁸ Ibid, sid. 31.

Sida har utvecklat en definition av könsrelaterat våld som är relevant för svenskt utvecklingssamarbete, som innefattar vad som görs mot vem, med vilken påverkan och som anger orsaken till våldet:

All skada och allt lidande som en kvinna eller flicka, man eller pojke utsätts för och som har en negativ påverkan på personens fysiska, sexuella eller psykiska hälsa, utveckling eller identitet. Orsaken till våldet är grundat i könsrelaterade ojämlika maktförhållanden och könsrelaterad diskriminering.

3.1 Könsrelaterat våld på grund av skadliga traditionella eller kulturella sedvänjor

Bekämpandet av skadliga traditionella och kulturella sedvänjor måste utmana de konservativa patriarkala normer och kontroll som rör uppfattningen om kvinnors underordning, mäns överordning och mäns rätt till makt över, och tillgång till, kvinnor och barn. Sådana föreställningar existerar i alla samhällen och speglar den berörda befolkningens uppfattningar och övertygelser. Dess manifestationer kan dock variera, och i termer av könsrelaterat våld är dessa sedvänjor direkt skadliga vad gäller kvinnors och barns hälsa och liv.

3.1.1 Kvinnlig könsstympning

Enligt FN-rapporten om våld mot kvinnor så har mer än 130 miljoner nu levande flickor och kvinnor utsatts för könsstympning¹⁹, främst i Afrika och vissa länder i Mellanöstern.²⁰ Denna sedvänja förekommer även i Europa, Asien och på de amerikanska kontinenterna. Vissa framsteg har dock gjorts när det gäller att avskaffa denna sedvänja. FN-rapporten om våld mot kvinnor uppger att 15 av de 28 afrikanska stater med utbredd kvinnlig könsstympning i april 2006 hade gjort denna sedvänja till ett lagbrott. Av de nio länder i Asien, och på den arabiska halvön där kvinnlig könsstympning tillämpas i vissa grupper, har två av länderna lagstiftat om ett förbud.

Konservativa uppfattningar som omger kvinnors sexualitet och reproduktion och som är roten till kvinnlig könsstympning måste utmanas. Till exempel kvinnors kyskhet, och den underliggande åsikten om att kvinnors kroppar, sexualitet och avkomma måste kontrolleras av män, deras familjer eller samhället. Tillämpningen av kvinnlig könsstympning är bokstavligen ett förkroppsligande av könsdiskriminering, trots att denna sedvänja vanligtvis utförs av äldre kvinnor på flickor eller unga kvinnor.

Avskaffandet av kvinnlig könsstympning handlar i grunden om alla människors rättighet till högsta uppnåeliga hälsa, och att själv välja när det gäller den egna kroppen och den egna sexualiteten. Att erkänna dessa rättigheter i praktiken kräver en positiv inställning till sexualitet som ger kvinnor och flickor makt att hävda sin fysiska integritet, liksom även medvetenhet och kunskap om kopplingarna mellan kvinnlig könsstympning och sexuell och reproduktiv ohälsa, fistula och kvinnors dödlighet.

3.1.2 Våld i hederns namn

Våld i hederns namn förekommer i samhällen där patriarkal kontroll över kvinnors och flickors självbestämmanderätt, särskilt deras sexualitet, uppfattas som grundläggande för en mans, en familjs eller ett samhälles heder eller respektabilitet. I vissa länder eller regioner görs en juridisk

¹⁹ Många organisationer som arbetar lokalt använder termen "female genital cutting" istället för "female genital mutilation" då denna term anses mer värdeneutral.

²⁰ Förenta Nationerna (2006), sid. 39.

distinktion mellan mord och dödande av orsaker som förknippas med heder, där straffet för det senare är mycket lägre.²¹

I kartläggningen definieras våld i hederns namn som "våld som rättfärdigas med att offret har dragit 'skam' över familjen", vanligtvis på grund av att personen "inte levt upp till den etablerade normen för en kvinna/flicka eller man/pojke".²² Kartläggningen uppmärksammar att män inte straffas för samma saker som kvinnor. Brott i hederns namn har en kollektiv dimension där familjen eller samhället som helhet anser sig ha förödmjukats av kvinnans eller mannens faktiska eller upplevda beteende. Våld mot HBT-personer kan relateras till uppfattningar om heder, och även våld i hemmet har ofta anknytning till heder även om det sällan diskuteras i dessa termer. Den allvarligaste formen av våld i hederns namn är mord (hedersrelaterat dödande) men innefattar även hedersrelaterade självmord.

3.2 Våld mot homosexuella, bisexuella och transpersoner

Homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer) möter omfattande könsrelaterat våld och könsrelaterad diskriminering världen över.²³ I mer än 80 länder, av vilka flera är Sidas samarbetspartners, är relationer mellan personer av samma kön kriminaliserat och sex länder kan till och med utdöma dödsstraff.²⁴ Men även där det juridiska ramverket stödjer HBT-personers mänskliga rättigheter fortsätter våldet, och en stor del av detta våld utövas av familjen eller närsamhället, såsom hatbrott. Våld utövas även ofta av eller i statliga institutioner, som exempelvis av polis eller i fängelser utan hänsyn till lagstiftningen.

En av de främsta faktorerna som utlöser denna diskriminering är att HBT-personer avviker från könsidentitets- och sexualitetsnormer. En homosexuell, bisexuell eller transperson kan anses som "inte en riktig kvinna" eller "inte en riktig man". Flickor och pojkar med faktisk eller upplevd attraktion för det egna könet kan bli föremål för fysisk bestraffning eller sexuellt våld i så kallat uppfostrande syfte. Intersexuella barn kan bli föremål för diskriminering och utsatta för våld.

I *Yogyakartapinciperna* om att tillämpa internationell lagstiftning om mänskliga rättigheter på områden kring sexuell läggning och könsidentitet, fastslås att ".../många länder och samhällen påtvingar individer normer för könsidentitet och sexuell läggning genom sedvänjor, lagstiftning och våld och försöker att kontrollera deras upplevelser av personliga relationer och hur de identifierar sig själva. Övervakningen av sexualitet är fortfarande en stor kraft när det gäller fortsatt könsrelaterat våld och ojämställdhet."²⁵

²¹ Förenta Nationerna (2002), "Working towards the elimination of crimes committed in the name of honour, Report of the Secretary General" [Arbete för att avskaffa brott som begås i hederns namn, Generalsekreterarens rapport] <http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/985168F508EE799FC1256C52002AE5A9/%24File/N0246790.pdf?OpenElement>, 2007-08-07.

²² Peck (2006), sid. 14.

²³ Samelius, L., Wågberg, E. (2005), "Sexual Orientation and Gender Identity Issues in Development Cooperation" ["Sexuell läggning, genusidentitet och utveckling"], sid. 19-21.

²⁴ RFSL & ILGA (2007), "State Homophobia", http://app.rfsl.se/apa/19/public_files/State_homophobia_ILGA_2007.pdf, 2007-08-06.

²⁵ The Yogyakartapinciperna (2007) är ett icke bindande politiskt verktyg och en tolkning av juridiskt bindande konventioner för mänskliga rättigheter. <http://www.yogyakartapinciples.org/>, 2007-08-06.

3.3 Sexuella övergrepp i konflikt- och postkonfliktsituationer

Det har uppskattats att 12 000 kvinnor våldtogs under första hälften av 2006 i DR Kongo.²⁶ Mellan 250 000 och 500 000 våldtogs under folk-mordet i Rwanda 1994.²⁷

Könsrelaterat våld ökar i konflikt- och postkonfliktsituationer. Detta beror dels på faktorer som existerar redan innan katastrofen och dels på faktorer som kommer av konfliktsituationen, som t.ex. ökad spänning inom samhällen och hushåll och storskaliga befolkningsflyttningar. Flyktingskap ökar risken för könsrelaterat våld på grund av dålig tillgång till social service och sammanbrott av sociala nätverk och rättssystem.

Sexuellt våld används som en medveten strategi i krig, som i de flesta fall begås med straffrihet. Kvinnor och flickor är utsatta i mycket större omfattning än män och pojkar. Flickor såväl som pojkar kidnappas och tvångsrekryteras till stridande förband och dess efterföljare. Soldater använder våldtäkt och påtvingad graviditet som ett vapen för att degrad- era och förödmjuka kvinnor eller flickor och deras familjer och för att förstöra ett samhälles sociala struktur.²⁸ Våldtäkt av män och pojkar kan syfta till att förödmjuka mannen och underminera hans maskulinitet. Flera rapporter vittnar om flicksoldater som tvingas gifta sig och ha sexuella relationer med sina överordnade.

Det finns även en ökad risk för kvinnor och flickor att bli våldtagna i flyktingläger (även av manliga internationella aktörer). Kvinnor och flickor som är flyktingar eller internflyktingar, är särskilt sårbara efter- som de har huvudansvaret för att hämta mat, vatten och ved – ofta utanför lägren där det kan vara lätt att utöva våld med straffrihet.

Prostitution kan öka i krigs- och konfliktdrabbade områden, både till följd av ökad efterfrågan, inkluderat av manlig internationell närvaro, och när kvinnor förlorar inkomstmöjligheter, sina hem och familjemed- lemmer som kan hjälpa till med försörjningen.

3.4 Våld i hemmet

Utbredningen av livslångt fysiskt våld som kvinnor utsätts för av partners varierar mellan 13 och 61% i de länder som inkluderats i WHO-studien *Multi-country study on women's health and domestic violence against women*.²⁹ Den vanligaste formen av våld är våld i nära relationer, som definieras i FN- rapporten om våld mot kvinnor såsom våld som innefattar "ett antal sexuella, psykologiska och fysiska våldshandlingar som används mot vuxna eller unga kvinnor av en nuvarande eller före detta partner utan hennes samtycke".³⁰ Våld i nära relationer och våld i hemmet ses fort- farande som en privatsak i de flesta samhällen. Kvinnor hålls ofta ans- variga för det våld som förövas mot dem, vilket skapar stigma som kan avskräcka kvinnor och flickor från att söka medicinsk eller juridisk hjälp. Fysiska övergrepp åtföljs ofta av verbal, psykisk och ekonomiska över- grepp och begränsningar av kvinnans rörelsefrihet och kontakter med familj och samhälle. Änkor, äldre kvinnor och funktionshindrade kvin-

²⁶ OCHA/IRIN (2007), <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=53&ReportId=71974>, 2007-09-12.

²⁷ Citerat i Peck (2006), sid. 14.

²⁸ Ilkkaracan, P. och Jolly, S (2007), "Gender and Sexuality Overview Report" [Översiktsrapport om kön och sexualitet], <http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/CEP-Sexuality-OR.pdf>, 2007-08-06.

²⁹ WHO (2005), "Multi country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Initial results on preva- lence, health outcomes and women's response" [Flerlandsstudie av kvinnors hälsa och våld i hemmet mot kvinnor, ini- tiella resultat för prevalens, hälsokonsekvenser och kvinnors respons], http://www.who.int/gender/violence/who_multi-country_study/en/, 2007-08-06.

³⁰ Förenta Nationerna (2006), sid. 37.

nor är också utsatta för denna typ av misshandel. Våld i hemmet förekommer även i samkönade relationer. Inom hemmets väggar utsätts även flickor och pojkar för könsrelaterat våld. Barn som är vittnen till våld i hemmet är också offer som djupt påverkas och till och med traumatiseras av detta våld. Det finns rapporter om att våld i hemmen ökar i post-konfliktsituationer.

FN-rapporten om våld mot kvinnor anför att våld i nära relationer “till stor del motsvarar förhärskande rigida könsroller som förknippar maskulinitet med dominans, tuffhet, bestämmanderätt i hemmet och hot mot den manliga auktoriteten”.³¹

3.5 Andra former av könsrelaterat våld

Det finns många andra former av könsrelaterat våld än de som nämnts ovan. Följande är, utan anspråk på upprättande av en komplett lista, också könsrelaterat våld: mord där kvinnor och flickor särskilt valts ut som offer – femicid och dödande av flickebarn, alla typer av sexuella handlingar och sexuellt våld utan samtycke, våldtäkt, sexuellt ofredande och trakasserier, prostitution och människohandel för sexuella och andra ändamål, tvångssterilisering och tvångsabort. I könsrelaterat våld ingår även skadliga sedvänjor, som t.ex. tvångsäktenskap och barnäktenskap, selektiv abort på grund av preferens för söner, manlig omskärelse utan samtycke, hemgiftsbrott, missbruk av brudpris samt änkearv.

³¹ Förenta Nationerna (2006), sid. 29.

4. Ingångar i utvecklingssamarbetet för att bekämpa könsrelaterat våld

Att beakta fattiga människors perspektiv innebär att behov, intressen och förhållanden för dem som lever med våld måste prioriteras vid beslut om hur det könsrelaterade våldet skall bekämpas. Rättighetsperspektivet grundas på ett internationellt accepterat ramverk som sätter individen i centrum, som rättighetsinnehavare, och ställer bindande krav på länderna att förebygga, avskaffa och straffa sådant våld.

En strategisk ingång i det praktiska utvecklingssamarbetet är sektorprogrammen, främst inom rättsektorn, hälsa och undervisning.

4.1 Bekämpande av könsrelaterat våld är avgörande för fattigdomsreducering

Som uppgavs i FN-rapporten om våld mot kvinnor: “våld hindrar kvinnor från att bidra till och dra fördel av utvecklingen genom att det begränsar deras möjligheter och deras förmåga att agera. Konsekvenserna av detta för ekonomisk tillväxt och fattigdomsreducering är något som borde vara av centralt intresse för regeringar”.³² Att uppnå det första millenniemålet för fattigdomsreducering kräver följaktligen bibehållen fokus på bekämpandet av könsrelaterat våld.

Könsrelaterat våld är inte bara en orsak till fattigdom utan även en konsekvens av den. Konflikt om begränsade ekonomiska resurser och inskränkt rörlighet begränsar kvinnors och flickors tillgång till utbildning, hälsovård, försörjningsmöjligheter och resurser, både på grund av rädsla och hot om sexuellt våld och på grund av idéer om kyskhet och rykte.

Könsrelaterat våld är även förknippat med undervärderade ekonomiska kostnader för hälsorelaterade tjänster och hälsovård, kostnader för polis och rättsväsendet samt kostnader för frånvaro förknippad med våldet, som resulterar i minskad arbetsstyrka och produktivitet och minskad familjeinkomst.³³

³² Förenta Nationerna (2006), sid. 22.

³³ UNFPA, UNIFEM & OSAGI (2005), “Combating Gender-Based Violence: A Key to Achieving the MDGs” [Bekämpandet av könsrelaterat våld: nyckeln att uppnå millenniemålen], <http://www.unfpa.org/publications/detail.cfm?ID=266>, 2007-08-06.

4.2 Könsrelaterat våld är ett brott mot de mänskliga rättigheterna

Könsrelaterat våld strider mot de mänskliga rättigheterna. Den kommitté som överser genomförandet av CEDAW-konventionen har gjort klart att alla former av våld mot kvinnor faller inom definitionen av diskriminering mot kvinnor enligt konventionen. FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking 1995 underströk att våld mot kvinnor både är ett brott mot kvinnors mänskliga rättigheter och ett hinder för kvinnors fullständiga åtnjutande av alla mänskliga rättigheter.

Internationell lagstiftning om mänskliga rättigheter förbjuder all diskriminering som påverkar fullständigt åtnjutande av samtliga mänskliga rättigheter. Respekt för sexuella rättigheter, sexuell läggning och könsidentitet är nödvändig för att kunna förverkliga jämställdhet mellan kvinnor och män, pojkar och flickor. Alla individer har rätt att själva bestämma i frågor som rör deras sexualitet. Yogyakartaprinциperna om att tillämpa internationell lagstiftning om mänskliga rättigheter på områden kring sexuell läggning och könsidentitet sätter fokus på staters primära skyldighet – att efterfölja mänskliga rättigheter för HBT-personer.

Ett erkännande av våld mot kvinnor och andra former av könsrelaterat våld som ett brott mot de mänskliga rättigheterna tydliggör de bindande kraven på stater att förebygga, avskaffa och straffa sådant våld och deras ansvar om de misslyckas med att uppfylla dessa krav. För att uppfylla kraven på mänskliga rättigheter skall länder sträva efter att förändra sociala och kulturella normer som reglerar maktförhållandet mellan män och kvinnor och andra därmed förknippade system för underordning. Genom att hantera könsrelaterat våld som en fråga om mänskliga rättigheter stärks överlevare av, och offer för, könsrelaterat våld till att bli aktiva rättighetsinnehavare, vilket medför ett holistiskt angreppssätt och ett rättighetsperspektiv på arbetet i alla sektorer.

4.3 Bekämpande av könsrelaterat våld är nödvändigt för att stoppa spridningen av hiv

En studie i Sydafrika visade att kvinnor som blev slagna av sina manliga partners löpte 48% större risk att infekteras av hiv än kvinnor i relationer utan våld.³⁴ Påtvingad sex ökar kvinnors sårbarhet för hiv genom att det blir svårt eller omöjligt att förhandla om säkrare sex. Våldsamma sexuella situationer ökar även risken för sår i vaginan, varvid kvinnors biologiska sårbarhet för infektion ökar betydligt. Unga kvinnor är särskilt mottagliga på grund av underutvecklade reproduktiva organ. I länder med omfattande hiv-förekomst behövs särskilda vårdprotokoll för överlevande våldtäktsoffer med profylaktisk behandling med antiretrovirala läkemedel.

Rädsla för könsrelaterat våld eller stigma som förknippas med att ha blivit utsatt är också ett stort hinder för att få tillgång till information, vård och behandling för hiv/aids, även för att testa sig. En effektiv respons på hiv-pandemin kräver således bekämpande av könsrelaterat våld och en insikt om kopplingen mellan könsrelaterat våld och hiv/aids. Framsteg mot millenniemålet för bekämpande av hiv och aids beror således i hög grad på bekämpande av könsrelaterat våld.

³⁴ UNAIDS, UNFPA & UNIFEM (2004), "Women and Hiv/aids: Confronting the crisis" [Kvinnor och hiv/aids: Konfrontera krisen], <http://www.unfpa.org/hiv/women/>, 2007-08-06.

4.4 Bekämpande av könsrelaterat våld är en viktig förutsättning för att skydda och främja sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Könsrelaterad diskriminering och könsrelaterat våld, inklusive påtvingad sex, är orsaken till många sexuella och reproduktiva hälsoproblem, inklusive sexuellt överförda infektioner och oönskad graviditet. Oönskad graviditet kan leda till allvarliga konsekvenser; både osäkra aborter och utfrysning av familjemedlemmar med social isolering, självmord och ibland mord som följd. Därtill kan läggas våld före, under och efter graviditeten som är förknippat med ett antal graviditetsrelaterade problem, som missfall, för tidig födsel och mödradödlighet.

Det stigma som är förknippat med sex och sexualitet kan avskräcka kvinnor, flickor och HBT-personer från att söka medicinsk hjälp. Detta gäller särskilt flickor som inte antas behöva utnyttja gynekologiska hälsovårdstjänster då de inte förväntas ha sex. Personal inom hälsovården saknar ofta adekvat utbildning och utrustning för att ta hand om hälsoproblem som har anknytning till våld, vilket gör att det underliggande problemet förblir olöst. Framsteg mot millenniemålet för minskad mödradödlighet kräver en minskning av könsrelaterat våld.

5. Mål och aktiviteter under handlingsplansperioden

Bakgrunden till och analysen av vad Sida redan gör, förståelsen av konceptet könsrelaterat våld och ingångarna i utvecklingssamarbetet leder till följande mål och aktiviteter för 2008-2010.

5.1 Det övergripande målet

Det övergripande målet för denna handlingsplan är att bidra till en minskning av könsrelaterat våld samt främja rättigheter och ekonomiskt och politiskt inflytande för dem som utsätts för detta våld – huvudsakligen kvinnor och flickor – i Sidas samarbetsländer och i humanitärt bistånd.

Delmålen är att öka och förbättra (i) förebyggande åtgärder, (ii) juridiska åtgärder samt (iii) service och vård till offer för/överlevare av könsrelaterat våld i samarbetsländerna. För att uppnå detta måste medvetenheten och graden av åtagande för att minska könsrelaterat våld i samarbetsländerna öka. För detta ändamål måste nyckelpersonal inom Sida och genomförande partnerorganisationer förbättra kunskapen om könsrelaterat våld, dess orsaker och konsekvenser.

5.2 Delmål 1: Förebyggande åtgärder, juridiska åtgärder samt service och vård till offer för/överlevare av könsrelaterat våld i Sidas samarbetsländer har ökat och blivit bättre.

Aktivitet	Output	När	Omedelbar målgrupp	Ansvar
Stödja insatser som inkluderar bekämpande av könsrelaterat våld, och samtidigt fokusera på mänskliga rättigheter, hiv/aids eller SRHR.	De insatser och komponenter (tex i sektorprogram) som är pågående eller under beredning kring könsrelaterat våld som handlar om mänskliga rättigheter, hiv/aids eller SRHR har förstärkts.	2008–2010	Genomförande partner, Sidapersonal i nyckelposition.	DCS, regionala avdelningar, DESO, SEKA.
Stödja insatser för bekämpande av kvinnlig könsstympning, våld mot HBT-personer, sexuella övergrepp i konflikt- och postkonfliktsituationer, våld i hemmet och våld i hederns namn.	De insatser och komponenter som är pågående eller under beredning kring en eller flera av formerna av könsrelaterat våld har förstärkts.	2008–2010	Genomförande partner, Sidapersonal i nyckelposition.	DCS, regionala avdelningar, DESO, SEKA.
Stödja humanitära insatser med uttrycklig inriktning på att förebygga och minska könsrelaterat våld.	Minst tre humanitära insatser per år har mål och indikatorer som är tydligt relaterade till könsrelaterat våld.	2008–2010	Genomförande partner.	SEKA/HUM.
Stödja forskning och utveckling av statistik om könsrelaterat våld.	Tillgången på data för genomförare har ökat.	2008–2010	Akademiker, genomförande partner.	SAREC, DCS, DESO, SEKA.
Stödja ett flerårigt regionalt nätverksinitiativ av de Nordiska Ambassaderna och regionala organ i Afrika, för att stärka handling mot könsrelaterat våld och synliggöra bästa exempel.	Upprättande av en inventering av bästa exempel och rekommendationer om hur "peer review" mekanismer kan inkludera könsrelaterat våld, samt påverkans- och lanseringsskampanjer mot detta i högprofilsevenemang.	2008–2010	AU/NEPAD/APRM, IGAD och medlemsstater i Afrika.	Ambassaden/DCS i Addis Abeba.
Tillhandahålla råd och teknisk hjälp för att inkludera könsrelaterat våld i samarbetsstrategier, programstöd och projekt.	Stöd har erbjudits och utnyttjats vid utvärderingar och uppföljningar av program och projekt och vid utarbetande av samarbetsstrategier.	2008–2010	Sidapersonal i nyckelposition på regionala avdelningar och DCS.	DESO, SEKA, regionala avdelningar.

5.3 Delmål 2: Medvetenheten och graden av åtagande för att minska det könsrelaterade våldet i samarbetsländerna har ökat.

Aktivitet	Output	När	Omedelbar målgrupp	Ansvar
Tillhandahålla råd och teknisk stöd om hur föra en dialog om könsrelaterat våld, framförallt inom sektorprogrammen.	Minst en dialogstrategi om året har utvecklats om könsrelaterat våld.	2008–2010	Sidachefer och personal i nyckelposition på DCS.	DESO, SEKA, regionala avdelningar.
Uppmärksamma media på den internationella dagen för avskaffandet av våld mot kvinnor (den 25 november) och kampanjen "16 dagar mot könsrelaterat våld" (25/11–10/12).	Media, både i Sverige och i samarbetsländerna där Sida arbetar mot könsrelaterat våld, har uppmärksammat den internationella dagen och kampanjen mot könsrelaterat våld.	2008–2010	Media	INFO, DESO, DCS.
Lyfta fram frågor som rör könsrelaterat våld i relevanta kontakter med multilaterala organisationer.	Multilaterala organisationer inkluderar könsrelaterat våld i sina kontakter med samarbetsländerna.	2008–2010	Multilaterala organisationer	DESO.

5.4 Delmål 3: Kunskaperna om könsrelaterat våld, dess orsaker och uttryck har ökat bland Sidas nyckelpersonal och genomförande partner.

Aktivitet	Output	När	Omedelbar målgrupp	Ansvar
Genomföra en endagskonferens på hög nivå om könsrelaterat våld på Sida i Stockholm.	Könsrelaterat våld har lyfts fram som en prioriterad fråga i svenskt utvecklings-samarbete och handling-splanen har officiellt lanserats.	Första halvan av 2008	Sidas jämställdhets-fokaler och personal i nyckelposition, civila samhället, konsulter och forskare.	DESO.
Genomföra tre seminarier om året som lyfter fram olika former av könsrelaterat våld och identifierade ingångar för att bekämpa detta våld.	Fortsatt lärande och bättre kunskaper om könsrelaterat våld bland Sidas personal och genomförare.	2008–2010	Sidas jämställdhets-fokaler, chefer och personal i nyckelposition, civila samhället, konsulter och forskare.	DESO
Utveckla utbildningsmoduler om könsrelaterat våld med fokus på projektberedning, genomförande och dialog.	Minst två moduler – en endagskurs som skall hållas minst två gånger om året 2009–2010 och en entimmes miniworkshop för användning på enhetsmöten och i utbildning och kurser som hålls på Sida som handlar om jämställdhet, mänskliga rättigheter, SRHR och hiv/aids.	2008–2010	Sidas jämställdhets-fokaler, chefer och personal i nyckelposition.	DESO
Delta i internationella konferenser och fora om könsrelaterat våld.	Delta i minst ett internationellt möte om året.	2008–2010	Sidapersonal i nyckelposition.	DESO, DCS, regionala avdelningar.

6. Ansvar, finansiering och uppföljning

Det övergripande ansvaret för genomförandet av handlingsplanen har Sidas generaldirektör. Varje avdelningschef eller utvecklingssektion (DCS) har ansvar för att deras respektive aktiviteter och insatser genomförs. Ansvaret för samordning och den årliga uppföljningen av handlingsplanen har jämställdhetssektariatet. En arbetsgrupp med representanter från olika avdelningar har upprättats inom Sida för att följa upp genomförandet av handlingsplanens aktiviteter.

De resurser som behövs skall avsättas för genomförandet av denna handlingsplan. Finansiering av aktiviteterna kommer framför allt att komma från de respektive landanslagen och från regionala program. För aktiviteter av global vikt och intresse skall medel ur de globala programfonderna allokteras.

En utvärdering av hur väl handlingsplanen har uppnått sina mål och hur den har genomförts skall göras i slutet av treårsperioden.

Bilaga

Rekommendationer

Med följande tips och idéer vill Sida ge ett bidrag till analyser och tänkande i de processer som Sidas personal och genomförande partner kommer att vara involverade i när det gäller könsrelaterat våld i utvecklingssamarbetet. Dessa rekommendationer är varken specifika riktlinjer eller en metodhandbok utan avsedda att bidra med idéer inför genomförande av dialog och direkta insatser.

När det gäller bekämpande av könsrelaterat våld kommer sammanhanget att vara mycket olika från situation till situation; vilket gör det nästan omöjligt att sammanställa en fullständig manual över hur situationer skall analyseras, hur en bra dialog upprättas och i ännu högre grad hur man väljer den bästa insatsen.

Det viktigaste för allt arbete med bekämpande av könsrelaterat våld är hänsynen till offren/överlevarna. Det är deras perspektiv och deras röster som skall vara utgångspunkten för utformning och genomförande av alla policies och program. Det är viktigt att i processen alltid komma ihåg att adressera överlevarnas fruktan för sin säkerhet.

Juridiskt och policy ramverk, inklusive juridiska reformer

- Stödja och samordna med befintliga regerings- och civilsamhällesinitiativ som arbetar för stiftandet av lagar som förbjuder könsrelaterat våld och för förbättrandet av befintliga lagar.
- Stödja genomförandet och uppföljningen av internationella och regionala konventioner och nationella lagar och överenskommelser som förbjuder alla former av könsrelaterat våld, inklusive skadliga traditioner och sedvänjor.
- Stödja initiativ för att bekämpa straffrihet för könsrelaterat våld.
- Stödja kvinnors och flickors rätt till egendom, mark, arv, anställning och inkomst för att öka alternativen för kvinnor som vill bryta upp från misshandelsrelationer och upprätta ett eget hushåll. Detta är även nyckeln till att ändra på kvinnors lägre status i samhället.
- Stödja genomförandet av Yogyakartapinciperna om tillämpning av internationell lagstiftning om mänskliga rättigheter i fråga om sexuell läggning och könsidentitet.
- Stärka kvinnors, flickors och HBT-personers inflytande genom att öka deras medvetenhet om sina rättigheter och förbättra deras förmåga att kräva och utöva dessa rättigheter – även genom rättssystemet.
- Stödja försvarare av mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter som bekämpar könsrelaterat våld.

Samhällsservice

- Stödja befintliga regerings- och civilsamhällesinitiativ för att förbättra tillgången till adekvat service och stödja valmöjligheter för överlevare

av könsrelaterat våld. Detta kan bl.a. vara att etablera service där det för närvarande inte finns någon, förbättra tillgången till och medvetenheten om befintlig service och bekämpa stigma som är förknippad med denna service, särskilt när det gäller kvinnor, flickor och HBT-personer som är utsatta för flerfaldig diskriminering.

- Stödja etableringen av skyddat boende och kvinnojourer.
- Säkerställa att tillhandahållare av service får tydliga riktlinjer och protokoll för att arbeta med offer för/överlevare av könsrelaterat våld, och kontinuerlig sensitivitetsträning i genusrelaterade frågor.
- Stödja samordning av service där så är möjligt, bl.a. inom områdena hälsovård, rådgivning, boende och rättsväsende.
- Säkerställa säkerheten i flyktingläger genom att involvera kvinnor och flickor i utformning, layout och genomförande av olika utvecklingsprogram och humanitära program, så att risken för sexuella övergrepp minskar och deras insikter och åsikter beaktas. Detta bör göras i enlighet med UNHCRs riktlinjer för skydd av kvinnliga flyktingar.
- Arbeta med regeringar för att säkerställa att tillräckliga budgetallokeringar görs.

Prevention: utmana attityder och beteenden

- Stödja utvecklingen av förebyggande strategier som identifierar och utmanar de förtryckande könsideologierna som är grunden för det könsrelaterade våldet – som t.ex. det värde som sätts på kvinnors kyskhet, åsikten att män skall vara “macho” och att könsöverskridande och samkönad attraktion är onormalt.
- Erkänna och skydda kvinnors, flickors och HBT-personers rätt att kontrollera sina kroppar och sin sexualitet. Detta kräver en positiv inställning till sexualitet, som inte bara kräver ett slut på det könsrelaterade våldet utan även strävar efter att ge kvinnor och flickor styrka för att hävda sin kroppsliga integritet.
- Arbeta engagerat för att identifiera och stödja innovativa strategier på gräsrots- och lokal nivå för att engagera såväl män och pojkar som kvinnor och flickor, samt stärka de initiativ som fungerar.
- Främja mäns och pojkars anpassning till förändrade könsroller och deras förståelse av de förtryckande effekterna av ojämställdhet. Arbeta med män som förövare, men även med dem som främjar ett avståndstagande från våld.
- Uppmärksamma mäns och pojkars särskilda sårbarhet för könsrelaterat våld samt specifika fall av och kännetecken för sexuella övergrepp – särskilt i väpnade konflikter.
- Stödja forskning om vilka som upplever det könsrelaterade våldet, var det sker och förknippat med vilka orsaksfaktorer (alkoholmissbruk, kulturella sedvänjor, väpnad konflikt, etc.), för att göra det möjligt för Sida och andra att bättre rikta insatser för att minska det könsrelaterade våldet och för att bistå överlevare.
- Stödja utbildning om jämställdhet, sexualundervisning och sexualinformation i skolor och på andra ställen där ungdomar möts.
- Stödja utvecklande av statistik och annan data om könsrelaterat våld.
- Främja en ökad förståelse för behovet av att bekämpa könsrelaterat våld i kontexten av försoningsprocesser.

Att halvera fattigdomen i världen till år 2015 är vår tids största utmaning. Det kräver samarbete och uthållighet. Samarbetsländerna ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besöksadress: Valhallavägen 199
Telefon: 08-698 50 00
Telefax: 08-20 88 64
sida@sida.se, www.sida.se